

Pukovnik prof. dr Miloje Pršić
Beograd

Martovski događaji i mogućnost odbrana zemlje

Ovo o čemu želim da govorim pomenuo je veoma nadahnuto Petar Opačić, pa i moj prethodnik Slobodan Branković. Hteo sam da napravim osvrt na jugoslovensku historiografiju i da kažem da su brojne teme iz istorije srpskog naroda i iz istorije Jugoslavije zaobiđene, da nisu dovoljno istražene. Jedna od tih tema istražena je na adekvatan način: siguran sam da o martovskim događajima, aprilskom ratu i svemu onome što se događalo možete da citirate makar 500 knjiga. Da bi dorekla ove teme potreban je i osvrt na temu: Jugoslavija između dva rata. Jugoslovenski istoričari su se složili da umeju da napišu istoriju do 1918. godine, ali od 1918. do 1941. ni slučajno, ma ni od 1941. do 1945. Iz tog perioda nemamo gotovo nijedan sintetizovan, ozbiljan rad koji bi obuhvatio ceo jugoslovenski prostor.

Tema kojoj sam dao naslov *Martovski događaji i mogućnost odbrane zemlje* asocira na četiri aspekta. Jedan je: spoljno okruženje - šire i bliže. Drugi: unutrašnje stanje u Jugoslaviji, u srpskom narodu, u politici, u hrvatskom narodu u toj politici, u slovenačkom narodu i u njegovoj politici, i stanje u vojsci, njena mogućnost da se suprotstavi Trećem rajhu. Treći: uticaj sve te politike na vojsku i mogućnost vojske da se suprotstavi agresoru. Četvrti: namesnik Pavle Karađorđević u tom vrtlogu. To je vreme vrtloga, nagoveštaj jedne apokalipse. Kakvo je to spoljno okruženje?

Godina 1940, dakle, veliki rat u Evropi, pobeđe Nemačke, ono što se zove poraz Poljske, njen žestok otpor, s druge strane, Francuska koja ima apsolutno zastarelu doktrinu da pojmi novi rat. Ovo govorim zbog toga što ona dominantno utiče na stvaranje vojne doktrine Kraljevine Jugoslavije. Njeni teoretičari smatraju da će novi rat biti repriza prethodnog, pa zbog toga ugrađuju ogromna sredstva, beton, kamenje i železo u liniju Mažino, da bi taj zid uskoro bio brzo i veoma jednostavno savladan. Potpuno iznenađenje. Porazena je Holandija, porazena je Danska.

U tom vrtlogu rata Italija je, koja je nameravala da osvoji Balkan, da povrati svoje starije carstvo, napravila jednu avanturu s Grčkom od 26. oktobra 1940. do 25. marta 1941, jedan potpuni neuspeh, jedan potpuni krah. Tada je Musolini planirao da će napraviti iznenađenje, da će i samog svog saveznika Hitlera iznenaditi svojim uspesima u Albaniji. U takvom raspoloženju i takvom stanju na ratištu ne može se zaobići sovjetska politika, koja sve zemlje što ne pripadaju toj ideologiji smatra protivnicima. Ta zemlja ima sporazum s Nemačkom i vodi računa o svojoj odbrani, a i kivna je zbog sporazuma iz Prvog svetskog rata kada su joj oduzete neke teritorije. Jugoslavija u tom kontekstu nije prijateljska zemlja, Jugoslavija je jedna od zemalja koja je zadnja sklopila neke međudržavničke odnose na adekvatnom nivou.

Kakvo je bliže okruženje Jugoslavije? Identično je položaju Srbije iz 1915. godine. Vazduh dotiče samo s juga, iz pravca Grčke, ogromne snage stacionirane su u Bugarskoj, u Rumuniji, u Mađarskoj, u Austriji već pripojenoj Nemačkoj, u Italiji. U takvom ambijentu i priučen političar jedino može da zaključi da je mogućnost odbrane zemlje pod ogromnim znakom pitanja, pa taman da ima i mnogo jača sredstva nego što je imao. Dakle, ne samo što su velike snage oko Jugoslavije ispoljavale revanšizam prema njoj nego su to činile i brojne zemlje oko Jugoslavije. Krajnje nepovoljna međunarodna situacija, krajnje nepovoljno stanje evropske

politike. Jedina zemlja koja pruža otpor, koja se zbilja hrabro suprotstavlja je Velika Britanija, ali zemlja, koja je za vreme Prvog svetskog rata, pre nego što je krenula u bilo koju akciju proračunavala gubitke i dobitke. Ako dođe do saznanja da su gubici posle Galipolja veliki, odustaje od akcije. Njen slogan da interes opravdava sve začel je još u XIX veku. Da bi umanjila snagu Trećeg rajha, traži saveznike bilo gde. Pavle Karađorđević bio je probritanski politički orijentisan i nesporni poznavalac umetnosti, posebno slikarstva, i bio je to čovek koji nije bio dugo u politici. To je čovek koji će se naći na klackalici biti ili ne biti.

Posedujem dokument da su britanski obaveštajci, tokom martovskih događaja, iz Beograda javljali: Srbi su naseli! Britanija tada nije vodila računa o srpskim interesima, a za Prvi svetski rat kažem da su saveznici Srbije nečasno postupili jer joj nisu pomogli kada joj je trebala pomoć. To će se desiti i 1941, ne pravim analogije napamet, nego prema dokumentima.

Godine 1915. Srbija je stravično nemoćna, tu je Petar Opačić nesporni autoritet, ali dopuštam sebi da o tome nešto kažem. Godine 1941. nema pomoći, to je spoljno okruženje. Kakav je ambijent unutra kad imate neprimerene relacije spolja. Da dodam da se u Drugom svetskom ratu, paralelno s oružanim ratom, vodi stravičan propagandni rat, gde propaganda dominira. Prvo, 1918. godine Srbiju su ugradili u Jugoslaviju. Srbija je izgubila ono što je stekla, zarobila se u jugoslovenstvu, a vrlo malo posmatra ili nikako ne posmatra stanje u drugim delovima Jugoslavije. U Jugoslaviji do 1929. godine na sceni su strašan separatizam u hrvatskom narodu. Godine 1939. Hrvatska uspeva da postigne administrativnu podelu Jugoslavije i da montira Banovinu Hrvatsku na teritorijama koje joj nikada nisu pripadale. Hrvatski političari su nacionalno bili svesni i znali su šta hoće, za razliku od srpskih koji su izgubili viziju srpskog identiteta i srpskih ciljeva. Rezultat administrativne podela Jugoslavije od 1929. do Drugog svetskog rata je devet banovina. Iz tog političkog miljea pomenuću ustaše, HSS, KPJ.

Ne mogu da se složim da je grupica ustaša uspela da preokrene stanje u zemlji i u Hrvatskoj. Postoji dokument iz maja 1941. godine u kome stoji da je pod ustaškom zakletvom bilo više od 300.000 mladih Hrvata. Kad prevedete taj broj na milje rata pa nije lako moglo da se dođe do onog stradanja, do onog genocida, do onog svega što se desilo srpskom narodu. S druge strane, uticaj Italije na taj pokret je poznat, ali posebno ističem uticaj italijanske vlade kada je 1939. nadigrala jugoslovensku vladu da dozvoli povratak ustašama u Jugoslaviju pod obećanjem da će sprečiti njihovo subverzivno, diverzantsko i političko delovanje. Nažalost, to se nije desilo. Ustaše su do 1941. uspostavile sistem. Unutrašnji milje u Hrvatskoj, odnosno u delu Jugoslavije, predstavlja i HSS. Ta partija ima 250.000 pripadnika Narodne zaštite naoružane dugim cevima. Oni imaju averziju prema odbrani Jugoslavije, oni su progermanski orijentisani, dakle, to je tradicija kao kod Slovenaca. Oni prave pučeve u pukovima Jugoslovenske vojske u Virovitici, u Bjelovaru, u Karlovcima, gde se kadar srpske vojske ubija a dovode neki drugi ljudi. HSS ili vođstvo Banovine Hrvatske zahteva da se za potrebe mobilizacije svako grlo, svako vozilo, svaki čovek obešteti rajhs markama ili zlatnim polugama. U tom ambijentu, Jugoslavija, vojska Jugoslavije, vlada Jugoslavije prihvataju da se to i ostvari. Kad se na sve to doda i zaključak ministra vojnog od 6. novembra 1940, samo pet meseci pred rat, u obraćanju vladi: „Nisam u stanju da zadržim povišeni stepen borbene gotovosti vojske Jugoslavije, nisam u stanju da zadržim regrute i rezerviste na polajajima zbog dolaska njihovih supruga, dece zbog odliva, pada morala itd." Potom sugerije vladi da se odluči za progermansku ili za probritansku politiku. U slučaju da politika bude progermanska, traži dozvolu da snizi stepen borbene gotovosti i da povuče jedinice s

položaja, a ukoliko bude probritanska onda traži naoružavanje i kupovinu opreme da bi vojska mogla da se suprotstavi.

Kakvo je stanje u Sloveniji, kakav je njen položaj? Ne treba pomenuti samo Edvarda Kardelja, čoveka koji je koncipirao razgradnju Jugoslavije. Kad se sve to sumira, treba dotaći i stanje srpskog naroda, njegove mogućnosti za odbranu zemlje, njegovu rešenost da brani zemlju i stanje u vojsci.

Srbija je posle veličanstvenih pobeda srpske vojske, ali i savezničkih armija u Prvom svetskom ratu, stvorila Jugoslaviju. Ali je Srbija od 1914. do 1918. izgubila jednu trećinu stanovništva, izgubila je 54 odsto muškog reproduktivnog stanovništva između 18 i 45 godina. Srbija 1941. još vida rane, još ima na stotine hiljada invalida nesposobnih za samostalno preživljavanje. U tom momentu ne verujem da je u Srbiji bilo zrelih političara koji bi krenuli u novu avanturu, u novi rat da su znali kakvo je stanje u narodu. Martovski događaji i početak 1941. godine i u njima knez Pavle Karađorđević, čovek koji od početka nije bio u politici da može u njoj lako da pliva. Ali, njegovo rezonovanje o tome šta je u datom trenutku najbolje opredelilo ga je da potpiše sporazum o neutralnosti Jugoslavije. Nameravao je izbegne ono što se desilo od 1914. do 1918. Austrougarska i Bugarska u Prvom svetskom ratu od početka vode genocidni rat protiv Srbije. Da bi se izbeglo to stanje, čini se da je najizglednije bilo izbeći bilo kakvo novo stradanje i novu pogibiju, dakle, napraviti jedan takav sporazum. Sporazum je oboren 27. marta. Oborili su ga i vojnici i neki članovi vlade koji nisu imali jasnu viziju o tome kako će se događaji odvijati ili, još gore, nisu znali pravo stanje stvari u državi. Zbog čega? Na sceni je bio žestok secesionizam i u Hrvatskoj i, posebno, u Sloveniji. Hrvatska vodeći politiku rešavanja svog nacionalnog pitanja i stvaranja svoje države, išla je na varijantu da u pregovorima s vladom Jugoslavije obezbedi Banovinu Hrvatsku, ali je Jugoslavija uoči aprilskog rata već bila razdrobljena. Dokumenta iz 1939. kažu da je Jugoslavija razbijena. Obaveštajne službe Nemačke i Italije saopštavaju da su im potrebna samo materijalna sredstva da to realizuju. U tom miljeu se čini da je 25. mart mnogo stariji od 27. marta. 28. marta Hitler donosi direktivu o uništenju Jugoslavije. Do 12. aprila on ju je već razdrobio, vojsku joj je porazio.